

Rola harcerstwa w Polsce

Aktualnie do Związku Harcerstwa Polskiego należy 108 976¹, można więc przyjąć że co 300 obywatel naszego kraju obecnie należy do organizacji, która w 2018 roku będzie obchodziła 100-lecie istnienia. W podziale regionalnym jest 17 różnych Chorągwi ZHP: Białostocka, Dolnośląska, Gdańska, Kielecka, Krakowska, Kujawsko-Pomorska, Lubelska, Łódzka, Mazowiecka, Opolska, Podkarpacka, Stołeczna, Śląska, Warmińsko-Mazurska, Wielkopolska, Zachodniopomorska, Ziemi Lubuskiej, w których działa około 30 tysięcy wolontariuszu-uczniów szkół średnich i około 30 tysięcy wolontariuszy dorosłych, od lat oddziałujących na świadomość Polaków, poprzez działanie w i dla społeczności lokalnej.

Początki harcerstwa są mocno splecione z ruchem Wincentego Lutosławskiego „Eleusis” tzw. elsami, którzy ślubowali dożywotnią wstrzeźliwość od: rozpusty, kart, alkoholu i tytoniu. Członkowie ruch zabiegający o odrodzenie moralne Polaków, działający przeciwko zaborcy, widzieli w organizacjach skautowych ogromny potencjał, który przywracał wartościowych obywateli społeczeństwu.² Skautingiem interesowały się również organizacje niepodległościowe m.in. „Zarzewie” (organizacja akademicka, Polskich Drużyn Strzeleckich, która przygotowywała młodzież do walki o niepodległość), „Sokół” (towarzystwo sportowe o charakterze patriotycznym), które walnie przyczynili się do tworzenia jawnych jednostek skautowych. Wówczas harcerstwo skupiało się wokół zachowania świadomości narodowej, patriotycznego wychowania i przygotowania społecznie użytecznych obywateli. Okres I wojny światowej dzielił środowisko ze względu na podziały terytorialny, który spowodował, że zmobilizowanie instruktorzy i skauci wstępowali do różnych armii zaborczych. Tuż przed końcem wojny 1-2 listopada 1918 w Lublinie przedstawiciel wszystkich ośrodków skautowych poprzez zjazd utworzyli wspólną dla wszystkich organizację Związek Harcerstwa Polskiego. Działania ZHP rozpoczęły się natychmiast po odzyskaniu niepodległości 11 listopada 1918r wymagały jednak ujednolicenia³. Pokolenie obywateli-patriotów, aktywnie działających na rzecz wychowania nowego pokolenia, włączyło się w obronę granic odrodzonej Ojczyzny. Spełnienie roli organizacji dążącej do odzyskania tożsamości narodowej, spowodowało w latach 20 odpiły od organizacji dużej części jej członków, było też przyczynkiem do przekształcenia się roli ZHP i postawienia sobie nowych celów. Nakreślono program wychowania przez czyn, przygotowanie praktyczne do życia, podkreślając rolę umiejętności, sprawności, specjalizacji,

¹ Dane z systemu ewidencji <https://e.zhp.pl/> na dzień 25.05.2017

² O. Fietkiewicz, „Leksykon harcerstwa”, Warszawa 1988, s. 87

³ K. Wais, „Związek Harcerstwa Polskiego w latach 1918-1939 Studia z dziejów organizacji młodzieżowej w II RP”, Rzeszów 2007, s.591-602

phm. Tomasz Morzyszek
Hufiec ZHP Pabianice

wprowadzane poprzez aktywną i atrakcyjną formę spędzania czasu⁴. Okres międzywojenny to również czas poszukiwań wśród instruktorów nowych form, odpowiedzią na to są takie twory jak Wolne Harcerstwo (1921-1923 nawiązujące do idei Ernesta T. Setona „puszczaństwa” ruch zrywającej z militarnym charakterem harcerstwa)⁵, Czerwone Harcerstwo powstałe 1926 (organizacja związanej z Ruchem Robotniczym) przygotowując do walki klasy robotniczej i jej ideałów⁶.

Poszukiwania kierunku rozwoju ZHP wśród instruktorów, doprowadziły do nowej formuły i wyodrębnienia się form pracy, z podziałami na grupy wiekowe. Wówczas powstał ruch zachowy, którego inicjatorami w formacjach żeńskich były Jadwiga Zienkiewiczówna i Jadwiga Zwolakowska, a w formacjach męskich Aleksander Kamiński (autor „Antka Cwaniaka” i „Książki wodza zuchów”)⁷. W latach 30 pojawił się zaś ruch wędrowniczy, odpowiedź harcerstwa dla młodzieży starszej.

Nowatorska działalność ZHP przejawiała się również w tworzeniu drużyn specjalnościowych, propagujących żeglarstwo, turystykę, szybownictwo, baloniarstwo, łucznicтво, narciarstwo, krótkofalarstwo i inne specjalności. Działalność ZHP jest tak szeroka i ma tak pozytywny wpływ w wychowanie młodych obywateli, że 1936 władze Państwowe uznają ją jako stowarzyszenie wyższej użyteczności publicznej.

Okres II Wojny Światowej, to dzielność konspiracyjna ZHP, które pod kryptonimem Szarych Szeregów realizuje program Dziś-Jutro-Pojutrze („Dziś” – bieżąca walka, „Jutro” - postanie przeciwko okupantowi, „Pojutrze” – odbudowa wolnej Polski). Znowu harcerze biorą czynny udział w walkach, organizują mały sabotaż, dywersja, pogotowie harcerskie czy też pocztę. Instruktorzy starają się podtrzymać kształcenie i organizują ukryte kursy podharcemistrzowskie pod kryptonimem „Szkoła za lasem” działania bojowe jednak dominują rzeczywistość wojenną. Do najbardziej heroicznych walk dochodzi podczas Powstania Warszawskiego 1.08-3.10.1944, podczas którego słynne bataliony „Zośka”, „Parasol”, „Wigry” i „Gustaw” walczył w ramach struktur Armii Krajowej.

Po II Wojnie Światowej odbudowa organizacji nie przebiegła szczęśliwie, dla organizacji. Początkowo harcerstwo skupione wokół problemu podnoszenia kraju ze zgliszczy realizowało program „Harcerska Służba Polsce” w sektorach: odbudowy Kraju, Las i Rola, Kultura i Oświata, Dziecko. Do ZHP wrócili instruktorzy i pojawili się nowi młodzi członkowie, jednakże szybko następowały przekształcenia na skutek nowych władz

⁴ W. Błażejwski, „Z dziejów harcerstwa polskiego 1911-1939”, MAW, Warszawa 1985, s. 92-109

⁵ O. Fietkiewicz, „Leksykon harcerstwa”, Warszawa 1988, s. 499

⁶ O. Fietkiewicz, „Leksykon harcerstwa”, Warszawa 1988, s. 67

⁷ A. Kamiński, „Książka drużynowego zuchów”, Wyd. „Śląsk”, Bytom 1984, s.16

phm. Tomasz Morzyszek
Hufiec ZHP Pabianice

w Państwie. Organizacja w latach 1944-1950 przestała mieć podział na żeńską i męską, zerwał z tradycją skautową i zdecydowano o odejściu od metodyki harcerskiej. Związek Młodzież Polskiej w dniu 1 czerwca 1950 całkowicie przejął kontrolę nad kierownictwem ZHP, wytyczając inne standardy i wypaczając ideą Baden Powella.

„Odwilż” w 1956 pozwoliła odrodzić się ZHP, powołano przy tym Naczelną Radę Harcerską, której przewodniczącym został Aleksander Kamiński, ceną była ścisła współpraca z rządzącą w Polsce partią komunistyczną PZPR. Rezygnacja w 1958 A. Kamińskiego ze stanowiska, ze słowami „Idzie pracować do drużyn”, była jednak wyraźnym sygnałem na przyszłe lata, jakiego harcerstwa nie chcą budować jego przedwojenni instruktorzy. Wiele działań ZHP z tego okresu należy uznać za inicjatyw społecznie pożytecznych, do nich należą: „Operacja 1001- Frombork” – gdzie harcerze odbudowywali miasto Kopernika, czy też „Operacja Bieszczady 40” zagospodarowania terenu Beskidu Wschodniego. Organizacja skupiała się na ilości pozyskiwanych członków, nurt wychowania przez pracę był wiodącym przez wiele lat. Kolejnym trudnym rokiem był 1973, powstały wówczas program Harcerskiej Służby Polsce Socjalistycznej, kierowanie organizacją przybrało postać nadmiernie dyrektywną, a rozwój liczebny odbywał się z naruszeniem zasad dobrowolności. Hasła powszechnego udziału młodzieży w budowie socjalizmu, likwidacja nędzy i zacofania, rozwój oświaty, kultury i sportu, walki o pokój i jedność młodzieży świata, natrafiały często na grunt „suchy”, gdyż uczestnictwo członków niejednokrotnie, było wyrazem „dostosowania się” społecznego, a nie ich wewnętrzną potrzebą bycia aktywnym społecznie.

Polska 1980, to początek zmian w organizacji, Kręgów Instruktorów Harcerskich im. Andrzeja Małkowskiego (KIHAM) to oddolna inicjatywa i porozumienie w ZHP, które wychodziło naprzeciw zmianą w Państwie i całej organizacji. Podczas kolejnej dekady mającej znaczący wpływ na zmiany ustrojowe w Państwie, instruktorzy związani z KIHAM, wyróżniali się pracą na rzecz demokracji, wolności obywatelskiej i powrotu do wartości katolickich.

Brak pełnych reform w ZHP doprowadziło do powstania ruchów o charakterze nielegalnym. W styczniu 1981 r. w Lublinie zawiązał się Niezależny Ruch Harcerski, który wystąpił z ZHP. W 1983 r. środowiska postkihamowskie utworzyły w ramach ZHP Ruch Harcerstwa Rzeczypospolitej. W 1985 r. w Koninie powstała Polska Organizacja Harcerska. Czynnikiem integracyjnym tych ruchów była organizacja „Białej Służby” przy okazji kolejnych pielgrzymek do Polski papieża Jana Pawła II oraz ruch wydawniczy. Wszystkie te środowiska niezależne łączył brak wiary w reformowanie ZHP. Dlatego w okresie postępujących szybkich zmian politycznych w Polsce w 1989 r. powstały samodzielne

phm. Tomasz Morzyszek
Hufiec ZHP Pabianice

*organizacje harcerskie. NRH przekształcił się w Stowarzyszenie Harcerstwa Katolickiego „Zawisza”. Część drużyn RHR pozostała w ZHP, część utworzyła Związek Harcerstwa Rzeczypospolitej, a pozostałe organizacje „ZHP-1918”.*⁸

Odbudowa zaufania do organizacji oraz jej roli wychowawczej, w społeczeństwie, po okresie socjalizmu, następowała burzliwie. Główną przyczyną były podziały i rozłamy, które dzieliły środowisko harcerskie, jak i przyjaciół harcerstwa. Przeobrażenia w organizacji następowały na skutek zmian społecznych i ustrojowych, w państwie Polskim, które dawały nowe możliwości działania i reorganizowały poprzedniego systemu zarządzania organizacją. Szczególną wartością dla wizerunku ZHP miał rok 1996⁹, w którym ponownie staliśmy się członkami Światowej Organizacji Ruchu Skautowego (WOSM) i Światowego Stowarzyszenia Przewodniczek i Skautek (WAGGGS). Powrót do członkowskiej w światowych organizacjach skautowych, był wynikiem prac wielu instruktorów, na szczególną uwagę zasługują ówczesny naczelnikiem ZHP, młody instruktor z Podkarpacia hm. Ryszard Paclawski, oraz legendarna w organizacji postać przewodniczący ZHP hm. Stefan Mirowski, instruktor Szarych Szeregów.

W latach 1995-2005 ZHP skierował swoją uwagę na nowe wyzwania, istotne społecznie problemy, które tak duża organizacja mogła podjąć, by wychowywać świadomych obywateli. Poprzez propozycje programowe ZHP był czynnym uczestnikiem, w zmianach jak następowały w tych latach. Programy „Paszport do Europy”¹⁰, „Barwy przyszłości”, „Moje ojczyzny” wskazujące na wzmocnienie postaw obywatelskich wśród młodzieży, aktywizacji członkowskiej we wspólnocie lokalnej i światowej, czy też programy „Woda jest życiem”¹¹, „Na ścieżkach zdrowia”, „Od Samorządności Do Demokracji”¹², które edukowały w zakresie ekologii, zdrowego życia i zrównoważonego rozwoju, świadomości swoich praw i zasad demokracji, były odpowiedzią instruktorów GK ZHP, na potrzeby kraju. Jedną z najistotniejszych prób jakie spotkały ZHP w tych latach, była powódź w 1997. Na alert naczelnika ZHP, „Nieś chętną pomoc bliźnim” odpowiedziała wiele jednostek harcerskich, zarówno poprzez bezpośrednie włączenie się w akcję ratunkową Harcerskich Służb Ratowniczych (HKR) i Porządkowych (HSP), jak i poprzez zbiórki pieniężne i rzeczowe dla powodzian.

⁸ <https://zhp.pl/ozhp/historia-harcerstwa/>

⁹ R. Paclawski, List otwarty do instruktoerek i instruktorów Związku Harcerstwa Polskiego, Granica, 12 kwietnia 2011 r

¹⁰ J. Smura „Paszport do Europy”, HBW Horyzonty, Warszawa 1997

¹¹ N. Gorgol „Woda jest życiem”, HBW Horyzonty, Warszawa 1995

¹² M. Królikowski, „Od samorządności do demokracji bądźmy czytelnymi - otwarci - widocznymi”, Warszawa 2000

phm. Tomasz Morzyszek
Hufiec ZHP Pabianice

Aktualnie ZHP zbliża się do 100-lecia swoje istnienia. Jako krajowa organizacja skautowe, zaznacza swoją rolę w poznawaniu współczesnego świata i definiowaniu w nim naszego miejsca jako Polaków. Propozycja programowa „Światozmienicze. Cel: dobro”¹³ jest jednym z wyrazów tego, w czym powinni brać udział harcerze. Propozycja programowa „Światozmieniacze. Cel: dobro” realizuje Uchwałę Rady Naczelnej ZHP nr 26/XXXVIII z dnia 5 września 2015 r. w sprawie wskazania problemów wychowawczych 2016–2017, uwzględniając w przyjętych celach wychowawczych przeciwdziałanie postawom roszczeniowości i konsumpcjonizmu, a także oportunistom i malkontentom. Kształtowanie aktywnej postawy, zmienianie świata na lepsze i rozwijanie wrażliwości, aby prócz podejmowania pożytecznej zabawy, zdobywania wiedzy i umiejętności, było wyrazem reagowania na ważne wyzwania bliskiego i dalekiego świata ma objawić się w działaniu.

*„Warunkiem pozytywnej zmiany na świecie jest to, że każda i każdy z nas stanie się światozmieniaczem, czyli osobą, która dostrzega i rozumie problemy wokół siebie i – co najważniejsze – chce i potrafi na nie zareagować”*¹⁴

Ważnym pojęciem jaki ma sobie przyswoić każdy instruktor harcerski jest *edukacja globalna*, termin używany zamiennie z *określeniami edukacja na rzecz zrównoważonego rozwoju* lub *edukacja rozwojowa*. Edukacja globalna to część kształcenia obywatelskiego i wychowania, która rozszerza ich zakres przez uświadamianie istnienia zjawisk i współzależności globalnych. Jej głównym celem jest przygotowanie odbiorców do stawiania czoła wyzwaniom dotyczącym całej ludzkości. Przez współzależności rozumiemy wzajemne powiązania i przenikanie systemów kulturowych, środowiskowych, ekonomicznych, społecznych, politycznych i technologicznych.¹⁵

ZHP identyfikując się z aktualnymi wyzwaniami globalnymi takimi jak: światowe bezpieczeństwo i pokój, poprawa jakości życia w krajach mniej rozwiniętych, ochrona praw człowieka, zrównoważony rozwój, czy też partnerskie relacje gospodarcze i społeczne, dołącza się jako organizacja w edukację globalną i próbuje poprzez swoich członków działać na jej rzecz.

---

¹³ A. Książek, E. Kulczyk-Prus, „Światozmieniacze. Cel: dobro”, Marron, Łódź 2016

¹⁴ Tamże s.4

¹⁵ <https://www.polskapomoc.gov.pl/Edukacja,globalna,1603.html>